

การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

1 บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้า สามารถแข่งขันในเวทีโลก โดยนำแนวทางการพัฒนาตามกระแสที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ คือ การพัฒนาแบบทุนนิยมมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศ นำไปสู่ความทันสมัย ขณะที่ยุคโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนไทยทุกระดับ เปิดโอกาสการเรียนรู้อย่างไร้พรมแดน ขณะเดียวกันนำมาซึ่งค่านิยมที่มุ่งวัตถุ มุ่งความสะดวกสบายรวดเร็ว หากสังคมไทยปราศจากภูมิคุ้มกันที่ดีจะก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งเป็นรากฐานของความสุข ความมั่นคง และความเข้มแข็งของชุมชน จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาสังคมไทยให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง พร้อมเผชิญสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน

แนวคิดและความสำคัญของทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น ธนาคารโลก องค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ต่างก็ตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคมว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนอันนำไปสู่ความผาสุกของคนในชาติ โดยเฉพาะ OECD พิจารณาว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจเกิดจากทุน 4 ประเภท ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม ซึ่งจากการประเมินประสิทธิภาพของปัจจัยทั้ง 4 ทุนดังกล่าว พบว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากปัจจัยด้านทุนมนุษย์และทุนทางสังคมถึง 4 ส่วน ขณะที่เกิดจากทุนทางกายภาพและทุนทางการเงินเพียง 2 ส่วนเท่านั้น

ในบริบทสังคมไทย ทุนทางสังคมถือเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคม และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของประเทศมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริการและกระบวนการผลิตในภาคเศรษฐกิจ การบรรเทาความรุนแรงและแก้ปัญหาในยามที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด การแก้ปัญหาและฟื้นฟูให้คนไทยและสังคมไทยกลับมาดำรงสถานะเดิมได้จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมช่วยสนับสนุน ยกตัวอย่างในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านประเมินว่า การที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้เนื่องจากมีทุนทางสังคมมากมายเป็นตาข่ายรองรับที่มีความเชื่อมโยงแน่นหนาอยู่บนพื้นฐานเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่มีจุดเด่นหลายประการ อาทิ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ มีระบบเครือญาติและชุมชนที่เข้มแข็งบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจไมตรี ดังนั้น ถ้าประเทศไทยสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะพัฒนาคนในชาติให้มีความสุข ประเทศชาติมีความสมดุลและเกิดความยั่งยืน

2

ความหมายและองค์ประกอบทุนทางสังคม

สศช. ได้สังเคราะห์ความรู้และความคิดเรื่องทุนทางสังคมจากแหล่งความรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประกอบกับการระดมข้อคิดเห็นจากเวทีต่างๆ จึงได้ประมวลสรุปความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้

“ทุนทางสังคม” เกิดจาก *การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และ องค์ความรู้* ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้านมีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

2.1 คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้าน **สุขภาพ** ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ **ด้านจิตใจ** ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ และรักชาติ ศลข และ **ด้านสติปัญญา** ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่างๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2.2 สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ **สถาบันครอบครัว** เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม **สถาบันศาสนา** เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กล่อมเกลาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข **สถาบันการเมืองการปกครอง** ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน **สถาบันการศึกษา** เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน **ภาคธุรกิจเอกชน** ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้วจะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และ **สื่อ** เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

2.3 วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

2.4 องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดย**ภูมิปัญญาท้องถิ่น** เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน **ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่** สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้านนับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทย เมื่อใช้ผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนาและสร้างขึ้นมาอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกัน ทุนทางสังคมสามารถลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไปหากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำสลายลง

3

การประเมินสถานภาพทุนทางสังคม

การประเมินสถานภาพทุนทางสังคมในองค์ประกอบหลักดังกล่าว พบข้อเท็จจริงที่สามารถสะท้อนจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์ประกอบเหล่านี้ที่นำไปใช้ประกอบการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมต่อไปได้ ดังนี้

3.1 การประเมินสถานภาพคน พบว่า

(1) **สุขภาพของคนไทยต้องเห็นการป้องกันโรคและการเสริมสร้างสุขภาพมากขึ้น** เนื่องจากภาวะการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้หรือโรคที่เกิดจากพฤติกรรมเสี่ยงจากการบริโภคมีแนวโน้มสูงขึ้น เช่น โรคหัวใจที่มีอัตราการเจ็บป่วยสูงเป็นอันดับหนึ่ง คือ 451.45 ต่อประชากรแสนคนในปี 2546 โรคความดันโลหิตสูงและเบาหวานมีอัตราการป่วย 389.83 และ 380.75 ต่อประชากรแสนคนในช่วงเวลาเดียวกัน เป็นต้น

(2) **การศึกษาของคนไทยต้องเร่งพัฒนาคุณภาพทั้งความรู้และคุณธรรม** แม้ว่าในภาพรวมคนไทยมีการศึกษาสูงขึ้น มีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยในกลุ่มอายุ 15 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 7.6 ปี ในปี 2545 เป็น 7.8 ปี ในปี 2546 และเพิ่มเป็น 8.1 ปี ในปี 2547 แต่ยังไม่ถึงระดับการศึกษาภาคบังคับและนับว่าต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี และสิงคโปร์ที่ประชากรมีการศึกษาเฉลี่ยประมาณ 10-12 ปี ขณะเดียวกัน คุณภาพการเรียนรู้ในวิชาหลักยังต้องเร่งยกระดับ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ชั้น ม.3 และชั้น ม.6 มีนักเรียนผ่านเกณฑ์ประเมินในระดับพอใช้และดีร้อยละ 45 และร้อยละ 43 ตามลำดับ¹ ส่วนวิชาภาษาอังกฤษ จากผลการประเมินด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ (GAT) ในปีการศึกษา 2547 ของนักเรียนชั้น ป. 6 ม. 3 และ ม. 6 พบว่ามีคะแนนผลสัมฤทธิ์อยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือ มีคะแนนเฉลี่ย 14.94 12.91 และ 16.23 ตามลำดับ จากคะแนนเต็ม 40 คะแนน และมีข้อสังเกตว่ามีนักเรียนจำนวนไม่น้อยมีเจตคติเชิงลบต่อการเรียน

¹ ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (GAT) ของนักเรียนชั้น ม.3 และ ม.6 ปี 2546

ภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ พบว่ากลุ่มเด็กและวัยรุ่นมีแนวโน้มเห็นหลักธรรมทางศาสนา โดยวัยรุ่นร้อยละ 45 ไม่เคยไปทำบุญตักบาตร และร้อยละ 65 ไม่เคยไปวัดฟังธรรมเลยในรอบ 1 เดือน² เป็นต้น

(3) คนไทยมีคุณลักษณะที่ดีเอื้อต่อการเพิ่มทุนทางสังคม ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของคนไทยหลายประการ อาทิ ความยิ้มแย้มแจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบเอาใจและบริการผู้อื่น เปิดรับสิ่งใหม่ ฯลฯ เป็นทุนทางสังคมที่ต้องรักษาให้คงอยู่และทำให้สังคมไทยแข็งแกร่ง สงบสุข และสมานฉันท์ อีกทั้งเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถนำไปเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เช่น การผลิต การค้า และบริการ

3.2 สถาบันทางสังคมมีบทบาทน้อยในการเป็นทุนทางสังคม แม้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งถือเป็นสถาบันหลักยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติมาต่อเนื่องยาวนานอย่างไม่เสื่อมคลาย แต่สถาบันอื่น ๆ ยังต้องมีการพัฒนาเพื่อผลักดันให้เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของสังคมไทย ดังนี้

(1) สถาบันครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอลง ปัจจุบันขนาดและรูปแบบของครัวเรือนไทยเปลี่ยนไปจากเดิม มีขนาดเล็กลง จากที่เคยมีครัวเรือนละ 5 คน เหลือประมาณ 3.5 คน ขณะเดียวกัน ครอบครัวไทยมีความเปราะบางยิ่งขึ้น มีการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียน การหย่าร้าง อยู่ในระดับค่อนข้างสูงอย่างต่อเนื่องจาก 4.5 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2546 เป็น 4.6 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2547 หรือเมื่อพิจารณาจำนวนครอบครัวที่อยู่ในภาวะแตกแยกหย่าร้าง ในปี 2545 มีถึง 3 ล้านครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 17 ของครอบครัวไทยทั้งหมด ภาวะครอบครัวแตกแยกส่งผลให้เกิดปัญหาเด็กและเยาวชน จากสถิติภูมิหลังด้านครอบครัวของเด็กในสถานพินิจฯ พบว่า จำนวนเด็กประมาณครึ่งหนึ่งมาจากครอบครัวแตกแยก นอกจากนี้ผลกระทบทางเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญในการบั่นทอนความเข้มแข็งของครอบครัว สภาพเศรษฐกิจที่รัดตัวทำให้สัมพันธภาพพ่อแม่ ลูกห่างกัน ขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม ละเลยการอบรม ปลูกฝัง จริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งการหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ นอกจากนี้ เกิดการกระทำรุนแรงภายในครอบครัวมากขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทางเพศ โดยเฉพาะต่อเด็กและผู้หญิง รวมทั้งผู้สูงอายุจำนวนมากถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพังหรือต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็ก

(2) สถาบันศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในสังคมได้น้อยลงกว่าในอดีต แม้ว่าหลักคำสอนทุกศาสนามุ่งพัฒนาจิตใจของคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและเอื้อต่อการพัฒนาระบบคุณค่าของคนในสังคม ประกอบกับศาสนสถานมีอยู่มากมายกว่า 3 หมื่นแห่งทั่วประเทศ แต่สถาบันศาสนายังไม่สามารถชักจูงหรือเป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้อย่างเพียงพอโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน เนื่องจากหลักปรัชญาของศาสนาไม่ถูกถ่ายทอดอย่างถูกต้องเหมาะสมและวิธีการเผยแผ่ยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ขณะที่ผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนบางส่วนขาดความเข้าใจในหลักปรัชญาของศาสนาและมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ นำไปสู่ความเสื่อมศรัทธาที่มีเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน วิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันที่ต้องดิ้นรนประกอบอาชีพทำให้การประกอบกิจการทางศาสนาลดน้อยลง พบว่าพุทธศาสนิกชนร้อยละ 78.0 ไม่เคยอ่านหนังสือธรรมะ ร้อยละ 73.4 ไม่เคยรักษาศีล ร้อยละ 54.9 ไม่เคยฟังเทศน์/ดูรายการธรรมะ และร้อยละ 43.5 ไม่เคยสวดมนต์³ เป็นต้น

² การสำรวจของกระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ การสำรวจการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ปี 2548 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

(3) สถาบันการเมืองการปกครองมีการบริหารการพัฒนาแบบรวมศูนย์ และภาครัฐยังมีบทบาทนำ แม้ว่าจะมีการกระจายอำนาจ แต่การกระจายภารกิจและงบประมาณลงสู่ท้องถิ่นยังดำเนินการได้ล่าช้า ขณะเดียวกัน การบริหารงานในส่วนภูมิภาคยังขาดการบูรณาการในภารกิจของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้ง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาต้องการการสนับสนุนเพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมจะปลูกฝังความเชื่อถือและทัศนคติที่ดีในสถาบันการเมืองและสังคม นอกจากนี้ การบริหารจัดการที่ดียังเป็นเรื่องที่ต้องเร่งดำเนินการให้เกิดขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานของภาคการเมืองมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองในประเทศ

(4) สถาบันการศึกษายังหล่อหลอมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีของสังคม ได้ไม่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง ระบบการศึกษาอ่อนแอ จิตวิญญาณของการศึกษาเสื่อมลง ครูจำนวนมากขาดอุดมการณ์ของความเป็นครูที่ดี ให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าในวิชาชีพของตนเอง มากกว่าการทำหน้าที่ป้อนเพาะเด็กและเยาวชนให้มีความพร้อมทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรมที่เหมาะสมกับช่วงวัย ในขณะที่ครูผู้สอนและผู้เรียนมีความสัมพันธ์ต่างจากในอดีต ความเคารพเชื่อฟังที่ผู้เรียนควรมีต่อครูลดน้อยลง เด็กหนีเรียนมีประมาณร้อยละ 40 โดยมีสาเหตุมาจากการเบื่อครู/วิชาที่เรียน นอกจากนี้ การเรียนการสอนเป็นไปตามค่านิยมในสังคมที่ให้ความสำคัญกับประกาศนียบัตรหรือใบรับรองผลการศึกษามากกว่าการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่ฝังงม ส่งผลให้เด็กและเยาวชนบางส่วนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ความเคารพนับถือผู้อาวุโสลดลง ขาดความกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น

(5) ธุรกิจเอกชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมมากขึ้น ข้อมูลจากเว็บไซต์เวทีธุรกิจเพื่อสังคมชี้ให้เห็นว่า จากการสำรวจมีจำนวนองค์กรธุรกิจเพื่อสังคมอยู่ 54 องค์กร ธุรกิจเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมมักเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมทางด้านการเงิน ขณะที่ภาคธุรกิจเอกชน/องค์กรขนาดเล็กจะมีบทบาทน้อยมาก กิจกรรมที่ธุรกิจเอกชนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนเน้นไปที่การส่งเสริมการศึกษาเป็นลำดับแรก รองลงมาเป็นการพัฒนาสังคม ซึ่งมีทั้งการบริจาคเงินและสิ่งของ การรักษาสีงแวดล้อม ธุรกิจเอกชนที่ดำเนินกิจกรรมพัฒนาสังคมที่ส่งผลในวงกว้าง อาทิ การนำเอาความเชี่ยวชาญในด้านบริหารธุรกิจ เช่น การผลิต การตลาด การเงินและบัญชี มาส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และนำไปสู่การสร้างรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชน ถือเป็นกลไกหนึ่งที่จะเสริมหนุนนโยบายของภาครัฐและการทำงานของชุมชน/ประชาชนมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ คุ่มค่าและเกิดสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การที่ธุรกิจเอกชนเคลื่อนย้ายการลงทุนไปในพื้นที่ชนบทส่งผลดีให้คนในชนบทไม่ต้องย้ายถิ่นมาหางานทำในเมือง ลดภาระค่าครองชีพและปัญหาความล่มสลายของสถาบันครอบครัว เป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่สืบไป รวมทั้งสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

(6) สถาบันสื่อยังมีบทบาทน้อยในการกระตุ้นสังคมในทางสร้างสรรค์ สื่อส่วนใหญ่คำนึงถึงผลประโยชน์เชิงธุรกิจเป็นหลัก และบางส่วนมีการรายงาน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตามกระแส บางกรณีขาดการกลั่นกรองข้อเท็จจริงหรือขาดการคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่บริโภคข้อมูลข่าวสารโดยขาดภูมิคุ้มกันที่ดี รวมทั้งใช้เวลากับสื่อมากกว่าการปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและคนรอบข้าง นอกจากนี้ สื่อบางประเภทยังชี้นำไปสู่พฤติกรรมและค่านิยมที่ขัดต่อวัฒนธรรมไทยเช่น พฤติกรรมทางเพศ พฤติกรรมการบริโภคที่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เป็นต้น ส่งผลกระทบที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรง โดยเฉพาะ

ปัญหาทางเพศในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ สะท้อนได้จากคดีล่วงละเมิดทางเพศเกิดขึ้นทุก 2 ชั่วโมง เด็กวัยรุ่นทำคลอด 1 รายทุก 8 นาที ทารกถูกทอดทิ้งวันละ 3 คน เด็กวัยรุ่นร้อยละ 30 เสพสื่อลามก

3.3 วัฒนธรรมบางอย่างกำลังเลือนหายไปและระบบคุณค่าที่ดิ่งงามในอดีต
เริ่มเสื่อมถอย สังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม คนในสังคมมีความเข้าใจ เปิดกว้าง ยอมรับและดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความสงบสุขมาโดยตลอด มีวัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงระบบคุณค่า ความเชื่อทางศาสนา การทำมาหากินที่สอดคล้องกับธรรมชาติ มีผู้รู้ ปราชญ์ และผู้สูงอายุที่สามารถถ่ายทอดความรู้/ประสบการณ์ไปสู่คนรุ่นใหม่ เป็นการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีให้คงอยู่ต่อไป ขณะเดียวกัน **กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเลือนไหลทางวัฒนธรรมอย่างไร** **พรหมแดน** ส่งผลให้คนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนหันไปชื่นชอบวัฒนธรรมแบบใหม่ที่รับรู้ ชิมชั๊ป ได้สะดวก รวดเร็วและรับวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์มากขึ้นโดยปราศจากการรู้เท่าทัน ขณะที่วัฒนธรรมไทย/ท้องถิ่นถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่้อย อาทิ การแต่งกาย การบริโภค รวมทั้งประเพณีที่ดิ่งงาม เช่น การลงแขก การเอาแรงในหมู่เกษตรกร แม้ยังมีอยู่แต่ก็ลดน้อยลงจนแทบจะสูญหาย คนไทยให้ความสนใจและติดตามเรื่องที่เป็นเชิงลบมากกว่าการเชิดชูสิ่งดีงามที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคคลมีชื่อเสียง ขณะที่การยกย่องบุคคลที่ทำความดีกลายเป็นเรื่องปกติที่ได้รับความสำคัญแบบฉาบฉวย ประกอบกับระบบคุณค่าที่ดีของไทยที่เสื่อมถอยลง ทั้งเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชน และสังคม ความสำนึกรักชาติ การมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม การเพิกเฉยต่อปัญหาส่วนรวม การเคารพผู้อาวุโส ฯลฯ **ระบบคุณค่าที่ดิ่งงามที่ลดน้อยลงนี้มีผลต่อการเสื่อมลงของทุนสังคมไทยแล้วนำไปสู่ประเด็นปัญหาสังคมต่าง ๆ** เช่น ปัญหาความไม่สงบในสังคมที่เกิดจากขาดสำนึกรักชาติ ความเอื้ออาทร ความเมตตา ฯลฯ ปัญหาการกระทำผิดกฎหมาย ระเบียบ ที่เกิดจากการขาดวินัย ปัญหาพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนที่เกิดจากการรับค่านิยมและวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์ นำไปสู่ปัญหาพฤติกรรมทางเพศ ความรุนแรง ยาเสพติด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในภาวะที่ประเทศต้องการการรวมพลังของคนไทย ดังเช่น**กรณีการเกิดคลื่นสึนามิที่ภาคใต้ของประเทศไทยเมื่อปี 2547 แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจที่เป็นคุณค่าที่ดิ่งงามของ คนไทยที่เป็นคุณลักษณะพื้นฐานให้**โลกได้เห็นถึงทุนสังคมของประเทศไทยที่ยังมีอยู่มากและพร้อมจะแสดงออกได้ตลอดเวลาหากเกิดวิกฤติและสามารถพลิกฟื้นประเทศได้อย่างรวดเร็ว

3.4. องค์กรความรู้ เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้คนในสังคมดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างรู้เท่าทัน แต่การพัฒนา ต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประเด็นที่ควรให้ความสำคัญ **การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่มีน้อย** ขาดการสืบสานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจน้อย ประกอบกับความเชื่อในบางพื้นที่ไม่ให้ถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลอื่นหากจะเรียนรู้ต้องลักจำ ทำให้ภูมิปัญญาบางอย่างสูญหายไป ขณะเดียวกัน ขาดการรวบรวม ต่อยอดและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง เช่น การดึงภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน ให้ออกมาเป็นภูมิปัญญาเปิดเผยที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้สะดวก โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือ รวมทั้งการคุ้มครองภูมิปัญญาไทย/ท้องถิ่น การพัฒนาฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของแต่ละภูมิภาคและกลุ่มชาติพันธุ์ให้กลับคืนมาอย่างไม่ดำเนินการอย่างจริงจังและเป็นระบบ สำหรับการ**สร้างองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นผลผลิตจากการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้น** พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนผลงานตีพิมพ์ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มขึ้นจาก 1,822 บทความในปี 2545 เป็น 2,283 บทความในปี 2546 หากพิจารณาในด้านคุณภาพโดยนับจากจำนวนครั้งของการถูกอ้างอิง ในปี 2545 จำนวน 7,721 ครั้ง สาขาที่มีการอ้างอิงสูงสุด คือ การแพทย์ 347

ครั้ง รองลงมาคือ ภูมิคุ้มกันโรค 178 ครั้ง จุลชีวะ 172 ครั้ง และเคมี 140 ครั้ง **แต่การนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์อยู่ในระดับต่ำ** จำนวนสิทธิบัตรทั้งหมดที่จดทะเบียนในประเทศไทย คิดเป็นสัดส่วน 0.4 ของสิทธิบัตรทั่วโลก และร้อยละ 77 เป็นการขอจดทะเบียนโดยชาวต่างชาติ จำนวนการขอจดทะเบียนสิทธิบัตรเพิ่มขึ้นจาก 3,030 เรื่อง ในปี 2545 เป็น 3,426 เรื่อง ในปี 2546 เป็นสิทธิบัตรที่ได้รับการจดทะเบียนโดยคนไทยเพิ่มขึ้นจากจำนวน 596 เรื่องในปี 2545 เป็น 641 เรื่อง ในปี 2546 และมีต้นแบบที่พัฒนาโดยคนไทย จำนวน 126 โครงการ ในช่วงปี 2545-2546 สิทธิบัตร การประดิษฐ์ของคนไทยส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นต้น⁴ การสร้างมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากการมี สิทธิบัตรจึงไม่สูงนัก นอกจากนี้ ยังพบว่ารูปแบบการนำองค์ความรู้มาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ยังอยู่ในระดับต่ำคือเป็นอันดับที่ 30 จาก 52 ประเทศ ในขณะที่สิงคโปร์ เกาหลีและมาเลเซียอยู่ในอันดับที่ 5 10 และ 14 ตามลำดับ

4 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคม

คนไทยและสังคมไทยจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากภายใน และภายนอก ประเทศ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมในระยะต่อไปในประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

4.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจภายใต้เงื่อนไขการค้าเสรี ที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงและรวดเร็ว นานาประเทศเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของตนเองในทุกมิติให้พร้อมที่จะยืนหยัดบนเวทีโลกได้อย่างสมศักดิ์ศรีและมีเสถียรภาพ ประเทศไทยก็มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานความรู้และการสร้างสรรค์มูลค่าโดยเชื่อมโยงเศรษฐกิจมหภาคและเศรษฐกิจ รากหญ้าให้เข้มแข็งเกิดประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ ทิศทางการเปลี่ยนแปลงในโลกมีผลต่อการเสริมสร้างทุนทางสังคมของไทย คือ การเกิดกระแสความนิยมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบ ตะวันออกทำให้ไทยมีโอกาสพัฒนาสินค้าและบริการบนพื้นฐานวัฒนธรรมไทยที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น เช่น การนวดแผนไทย และอาหารไทย เป็นต้น เป็นปัจจัยที่ทำให้ทุนทางสังคมได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้น สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดด้วยเทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์มูลค่าให้สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาคนให้มีวินัย ขยัน อดทนและมีทักษะที่ เอื้อต่อโลกการทำงานยุคใหม่ ฯลฯ แต่จะต้องคำนึงถึงการเพิ่มมูลค่าย้อนกลับไปที่ทุนทางสังคมเหล่านั้น ด้วย เพื่อให้ทุนทางสังคมเป็นเพียงปัจจัยทางเศรษฐกิจเท่านั้น ขณะเดียวกัน ความตื่นตัวด้าน สิ่งแวดล้อมและสุขภาพในเวทีโลกส่งผลให้ไทยต้องเพิ่มความเข้มงวดใน มาตรฐานและคุณภาพของ ผลิตภัณฑ์พื้นฐานมากขึ้น เพื่อมิให้เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการส่ง สินค้าประเภทนี้สู่ ตลาดโลก

4.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมมีประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนา ทุนทางสังคม กล่าวคือ

(1) สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประชากรวัยทำงาน (15-59 ปี) จะมี สัดส่วนสูงสุดร้อยละ 67.1 ในปี 2552 แล้วหลังจากนั้นจะลดลง ประชากรวัยสูงอายุและประชากรวัย เด็กจะมีสัดส่วน 11.7 และ 21.0 ในปี 2554 ส่งผลให้ภาระพึ่งพิงของประชากรสูงอายุอยู่ในระดับสูง จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมให้คนไทยทุกช่วงอายุให้สามารถเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างดี

⁴ ข้อมูลจาก Science Citation Index (SCI) ในช่วงปี 2545-2546

โดยเฉพาะการสร้างค่านิยมและนิสัยประหยัด อดออม การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการดูแลสุขภาพของตนเอง การฟื้นฟูความเข้มแข็งให้สถาบันครอบครัวและระบบเครือญาติในการดูแลผู้สูงอายุ ขณะเดียวกัน สร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุเป็นทุนทางสังคมในการถ่ายทอดประสบการณ์ อบรมบ่มเพาะ และปลูกฝังค่านิยม/ความเชื่อที่ดีงามแก่คนรุ่นหลัง

(2) การเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ประกอบกับรูปแบบและโครงสร้างครอบครัวไทยมีความหลากหลายมากขึ้นส่งผลต่อสัมพันธภาพของคนในระดับครอบครัว และชุมชนและเกิดปัญหาสังคมต่างๆตามมา โดยเฉพาะพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ขณะเดียวกัน ความเป็นเมืองที่สูงขึ้นจะมีผลต่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของเมืองจึงมุ่งสร้างเมืองและชุมชนให้น่าอยู่และรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงามด้วยทุนวัฒนธรรมที่เมืองและชุมชนมีอยู่เป็นหลัก

(3) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและค่านิยมที่ดีงามของคนในชาติหากปราศจากภูมิคุ้มกัน การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ เสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้คนไทย มีการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ สามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง แต่ขณะที่การหลั่งไหลเข้ามาของข้อมูลข่าวสารผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยที่คนไทยยังไม่มีภูมิคุ้มกันอย่างเพียงพอ เกิดผลกระทบต่อพฤติกรรมการบริโภค โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน และค่านิยมที่ดีงามก็ถูกกลืนเลย ทุนทางสังคมที่มีอยู่ลดลง/ไม่เพิ่มพูน

(4) ปัญหาภาวะสุขภาพที่สำคัญจากโรคอุบัติใหม่หรือโรคระบาดซ้ำ เป็นการแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ เช่น โรคซาร์ส ไข้หวัดนก ไข้หวัดใหญ่ ฯลฯ ขณะที่ เอชไอวี/เอดส์ ยังเป็นปัญหาใหญ่ในหลายประเทศ โรคเหล่านี้ยากที่จะประเมินสถานการณ์ องค์กรความรู้ในประเทศไทยยังไม่เพียงพอและทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงและบั่นทอนคุณภาพชีวิตทั้งระดับปัจเจกและสังคม

5 ความเชื่อมโยงทุนทางสังคมเพื่อปรับสมดุลการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการประเมินสถานการณ์ทุนทางสังคม ที่มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน สามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของทุนทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมได้ ดังนี้

5.1 ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนและนำไปสู่การสร้างสมดุลของการพัฒนาประเทศ จะต้องเป็นเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันระหว่างเศรษฐกิจระดับชุมชนจนถึงเศรษฐกิจระดับมหภาค โดยทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญในการหนุนเสริมทุนทางเศรษฐกิจเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ต้องการ ดังนี้

(1) การพัฒนาคุณภาพคนทั้งความรู้ คุณธรรมเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ทักษะ และสมรรถนะตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานเป็นการเพิ่มผลิตภาพของกำลังแรงงาน ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพและส่งผลดีต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การ

พัฒนาทางด้านจิตใจ ให้เป็นคนมีวินัย มีความรักและมุ่งมั่นขององค์กร มุ่งมั่นทำงาน และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นจะหนุนเสริมประสิทธิภาพในการผลิต ลดความขัดแย้งภายในองค์กร นำไปสู่ความมั่นคงขององค์กรในระยะยาว ขณะที่การสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรมที่เหมาะสมให้กับคนไทยจะมีส่วนลดค่าใช้จ่ายในการแก้ปัญหาสังคมได้อย่างมากและส่งผลเชิงบวกต่อเศรษฐกิจในภาพรวม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ที่แต่ละปีรัฐต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อการป้องกันและปราบปรามเป็นจำนวนมาก ในปี 2548 งบประมาณรายจ่ายในแผนงานป้องกันและควบคุมอาชญากรรมมีจำนวนสูงถึง 36,698 ล้านบาท ปัญหาอุบัติเหตุจราจรที่สาเหตุหนึ่งเกิดจากคนไม่เคารพกฎระเบียบสร้างความสูญเสียให้แก่ชีวิตและทรัพย์สิน ในปี 2547 มูลค่าทรัพย์สินที่เสียหายจากอุบัติเหตุจราจรทางบกสูงถึง 1,990 ล้านบาท เป็นต้น

(2) การใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การพัฒนาให้สถาบันทางสังคมมีบทบาทเป็นทุนทางสังคมจะเกิดประโยชน์อย่างมาก อาทิ ธุรกิจที่เป็นบริษัทภิบาล มีการบริหารจัดการธุรกิจที่เป็นธรรม โปร่งใส ผู้มีอำนาจบริหารและอำนาจในการตัดสินใจมีความรับผิดชอบต่อนักที่และผลของการกระทำของตนต่อผู้มีส่วนได้เสียเป็นเครื่องมือตรวจสอบการทำงานขององค์กรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เช่น การดูแลพนักงานของบริษัทให้มีความมั่นคงทั้งในเรื่องสวัสดิการและการพัฒนาตนเอง เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ลดข้อขัดแย้งภายในบริษัท เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับธุรกิจ เนื่องจากเกิดรูปแบบกิจการที่ได้มาตรฐานสากล อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกในหลายประเทศได้กำหนดมาตรฐานเรื่องบริษัทภิบาล เช่น มาตรฐานแรงงาน มาตรฐานเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมไว้ชัดเจนในเงื่อนไขการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ

(3) การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างการค้าและการผลิตสินค้าและบริการ โดยผสมผสานไว้ในการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการทั้งในและนอกประเทศ ขณะที่เกิดกระแสความนิยมวัฒนธรรมตะวันออก ทำให้มีการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและระดับชาติเชื่อมโยงสู่สากล อาทิ ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยทั้งการนวดและสปาที่ใช้สมุนไพรไทย นอกจากนี้ การใช้คุณลักษณะที่ดีเป็นเอกลักษณ์ไทย เช่น การยิ้มแย้มแจ่มใส ความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจ ไมตรี ซึ่งเป็นหัวใจของการบริการและถือเป็นสมรรถนะ/ค่านิยมร่วมของประเทศ สามารถใช้เชื่อมโยงกับธุรกิจบริการด้านการโรงแรม ท่องเที่ยว ภัตตาคาร สุขภาพ และเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย รวมทั้งนำมาใช้ในการเจรจาต่อรองทางการค้าในเวทีระหว่างประเทศ

5.2 ทุนทางสังคมกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ร่อยหรออย่างรวดเร็ว เพราะมีการใช้อย่างฟุ่มเฟือย และถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ให้คงอยู่ต่อไปต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน การใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องสำคัญที่นำมาพิจารณาได้ดังนี้

(1) วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการใช้วิถีพื้นบ้านที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติและวิถีชีวิตในท้องถิ่นมาดูแลรักษาให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพเดิม

หรือสมบูรณขึ้น เช่น การทำฝายแม้ว สืบชะตาแม่น้ำ การเคารพผีปอบา ขณะเดียวกันก็เป็นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาดั้งเดิมให้สืบทอด ต่อไป และสามารถนำความรู้สมัยใหม่มาผสมผสานเพื่อให้การอนุรักษ์ ฟื้นฟูทำได้ถูกต้องตามหลักวิชาการสมัยใหม่อย่างสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพธรรมชาติ

(2) **การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** การดำรงชีวิตของคนในชนบทและธรรมชาติต่างพึ่งพาซึ่งกัน และกันมายาวนาน การทำมาหากินของชาวชนบทที่หาของป่า จับสัตว์ เช่น ปลามาเป็นอาหารหรือนำมาขายเพื่อความเป็นอยู่รอดเป็นหลัก มีความตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ อย่างรู้คุณค่า จึงเกิดการรวมตัวกันที่จะร่วมคิด ร่วมดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับ ชุมชนให้อยู่ในสภาพอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหาร แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติที่ สำคัญของประเทศ รวมทั้งรักษาระบบนิเวศน์ให้สมดุล

(3) **สถาบันทางสังคมต่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม** โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรณรงค์รักษา สิ่งแวดล้อม การปลูกป่า การมีกระบวนการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งนำประเด็น ผลกระทบของกระบวนการผลิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขสำคัญทางการค้า จึงทำให้การ รับผิดชอบต่อสังคมเป็นหน้าที่ของธุรกิจเอกชนที่ต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ส่วนสถาบันชุมชนและสถาบัน ศาสนาก็มีบทบาทเช่นกันในการดูแลและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนหลายแห่ง ปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ขณะที่วัดจำนวนมากมีแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติ เช่น การ ปลูกป่าในพื้นที่ของวัดและใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมสำหรับผู้มีจิตใจใฝ่ธรรมะ

5.3 ทูทางสังคมกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก ประเทศ ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย โดยทำให้คุณค่าทางสังคมที่ดั้งเดิมลดน้อยลง เกิดความเสื่อมถอย ทางวัฒนธรรม มีการดำรงชีวิตบนพื้นฐานที่ขาดความพอเหมาะพอควร ตลอดจนสถาบันครอบครัวมี แนวโน้มอ่อนแอลง ดังนั้น ทูทางสังคมของไทยทั้งที่เป็นคุณลักษณะของคนไทย เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ระบบความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ ระบบ คุณค่าที่ดั้งเดิม วัฒนธรรม รวมทั้ง บทบาทของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังนี้

(1) **การใช้คุณค่าที่ดีในสังคมไทยบรรเทาปัญหาสังคม** ที่ส่งผลกระทบต่อความรุนแรง และซับซ้อนมากขึ้น คนไทยมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนในการใช้ชีวิต ที่มุ่งสู่ความสุขแบบฉาบฉวย มีความว่าเหว่ ขาดที่พึงพอใจ ส่งผลให้หันไปใช้ยาเสพติดเป็นทางออก ขณะที่การบริโภคเน้นวัตถุนิยม เลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ เกิดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มั่วเมาใน อบายมุข ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ ส่วนในเรื่องเพศก็นิยมมี เพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร นำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ และการเบี่ยงเบนทางเพศที่เสี่ยงต่อการ ติดเชื้อเอชไอวี ดังนั้น การใช้สัมพันธ์ภาพของคนทุกเพศและวัย โดยเฉพาะในระดับครอบครัวเป็น แนวทางหลักที่จะสามารถเสริมสร้างความอบอุ่น ความเอื้ออาทร ความรักที่มีต่อกันและกันให้เป็น ภูมิคุ้มกันที่ดีสำหรับทุกคน ลดความรุนแรงและบรรเทาปัญหาสังคมลงได้

(2) **การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกันและกัน**มีส่วนในการลดความขัดแย้งในสังคม การยอมรับความแตกต่างของวัฒนธรรมที่หลากหลายในสังคมไทย ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นทุนทางสังคมที่เสริมสร้างให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สามารถประสาน/ประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างให้เกิดฉันทานุมัติและนำไปปฏิบัติ ขณะเดียวกัน การกำหนดกติกาของการอยู่ร่วมกันซึ่งเป็นที่ยอมรับมีการยึดถือและปฏิบัติตามยาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมในชุมชนเป็นการป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น การเสียผีของชาวเขาเผ่าต่างๆ และฮีทสิบสองครองสิบสี่ เป็นต้น

(3) **ทุนทางสังคม**เสริมสร้างให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งได้ สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้บางชุมชนต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากภายนอกมาก เพราะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อย แต่ในชุมชนที่มีระบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความผูกพัน มีลักษณะการทำมาหากินที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศน์ สามารถสร้างธุรกิจภายในชุมชนโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เกิดการจัดตั้งกลุ่มต่างๆภายในชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ และสามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจภายนอกชุมชนได้ เกิดความเข้มแข็งและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

โดยสรุป ทุนทางสังคมมีความเชื่อมโยงกับทุนทางเศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อกัน โดยการพัฒนาคุณภาพคนทางด้านความรู้และจิตใจ การใช้คุณค่าและเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดั้งเดิมจะช่วยเสริมประสิทธิภาพในการผลิต การค้า และบริการและสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรในระยะยาว การใช้วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่มของคนในชุมชนโดยตระหนักถึงความสำคัญและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า รวมทั้งสถาบันทางสังคมต่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน และที่สำคัญทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทย คุณค่าที่ดี การเปิดกว้างและยอมรับซึ่งกัน และกันเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยดำรงอยู่ บรรเทาหรือขจัดปัญหา/ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งสังคมไทยจะสามารถพัฒนาให้เข้มแข็งได้ด้วยพลังของทุนทางสังคม

อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมที่สามารถนำมาใช้พัฒนาทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเชื่อมโยงและสมดุลเป็นเรื่องของ**วัฒนธรรมไทย**ที่สืบทอดมายาวนานโดยนำมาสอดแทรก/ผสมผสานอยู่ในการผลิตสินค้าและบริการที่มีแนวโน้มการส่งออกสูงขึ้นไปสู่ตลาดโลก รวมทั้งการใช้คุณลักษณะของคนไทยที่เอื้อต่อธุรกิจ การบริการ อาทิ **การเป็นคน ยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำใจไมตรี** ส่งผลดีต่อการขยายตัวในสาขานี้ ขณะที่ วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นปัจจัยสำคัญของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนให้คงอยู่ ดังนั้น วัฒนธรรมไทยจึงเป็นประเด็นหลักที่ใช้เป็นฐานเชื่อมโยงทุนทั้งสามเข้าด้วยกัน ทำให้สังคมไทยมีความเข้มแข็ง มีทุนทางสังคมหนุนเสริมให้คนไทยมีความสุข ท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจที่มั่นคง และอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี

ดังนั้น จึงสรุปประเด็นสำคัญๆ ที่สามารถนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม ดังนี้

(1) **ประเด็นในเชิงโอกาส** การที่กระแสความนิยมวัฒนธรรมตะวันออกเพิ่มขึ้น เป็นโอกาส ที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผสมผสานกับคุณลักษณะของคนไทยและวัฒนธรรมไทยที่เป็นจุดแข็งและนำมาพัฒนาเศรษฐกิจ การค้า การผลิตและบริการในเวทีโลกเพิ่มขึ้น สามารถกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกที่เชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจได้

(2) **ประเด็นที่เป็นภัยคุกคาม** การลดภัยคุกคามจากโครงสร้างและพฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลงไปและบรรเทาจุดอ่อนในเรื่องการขาดจิตสำนึกสาธารณะ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพสูงขึ้น ทั้งทางด้านกาย ปัญญา และโดยเฉพาะด้านจิตใจที่จะต้องปรับพฤติกรรม เจตคติของคนในสังคม รวมทั้งพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีจิตใจดี มีคุณธรรม เสริมสร้างทุนทางสังคมของไทยในอนาคต

(3) **ประเด็นจุดแข็งที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม** การที่วัฒนธรรมไทยมีความหลากหลาย ประกอบกับมีปราชญ์ ผู้รู้หลายด้านกระจายอยู่ในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ มีการถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุไปสู่คนรุ่นต่อไป รวมทั้งการที่ธุรกิจเอกชนมีบทบาทในการรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นเป็นจุดแข็งที่สามารถนำมากำหนดยุทธศาสตร์การฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อให้มีการสืบสานไปสู่คนรุ่นใหม่ และเป็นการลดภัยคุกคามที่เกิดจากผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อพฤติกรรม วัฒนธรรม และศีลธรรมของคนในสังคมไทย รวมทั้งใช้วัฒนธรรมพื้นถิ่นเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม

(4) **ประเด็นจุดอ่อนที่พึงระวังและเตรียมแก้ไข** การแก้ไขจุดอ่อนของการที่สถาบันทางสังคมยังไม่เข้มแข็ง การจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมีน้อย ไม่เป็นระบบ ส่งผลให้วัฒนธรรมบางส่วนเลือนหาย คุณค่าที่ฝังงมในสังคมเสื่อมถอยลง โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็ง เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคม สามารถดูแลสมาชิกในสังคมให้อยู่ได้เป็นปกติสุข ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการจัดการความรู้ เป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ และนำไปใช้ประยุกต์ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อการเพิ่มมูลค่าและการส่งออก

6

หลักการสำคัญและกรอบแนวคิดในการเสริมสร้างทุนทางสังคม

จากการประเมินสถานภาพของทุนทางสังคมและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่มีผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของทุนทางสังคมของประเทศ สามารถสรุปเป็นหลักการและกรอบแนวคิดในการเสริมสร้างทุนทางสังคมในแต่ละระดับตั้งแต่ปัจเจกในระดับครัวเรือน จนถึงระดับชาติ ดังนี้

6.1 หลักการสำคัญของทุนทางสังคม ที่พึงตระหนักในการเสริมสร้างทุนทางสังคม ได้แก่

(1) **ความเชื่อมโยง** ทุนทางสังคมจะเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การแก้ปัญหาความยากจน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคมโดยรวมและการบริหารจัดการที่ดี

(2) **ความหลากหลายและยืดหยุ่น** มีการพัฒนาและใช้ประโยชน์ทางสังคมให้เป็นไปตามสภาพโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

(3) **การพัฒนาอย่างสมดุลและครบวงจร** ทั้งการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ เสริมสร้างความเข้มแข็ง รักษา พื้นฟูและต่อยอดทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วด้วยวิธีการต่างๆ สร้างและพัฒนาทุนทางสังคมใหม่ๆ ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันมิให้มีการทำลายทุนทางสังคม รวมทั้งสร้างความสมดุลในการใช้และพัฒนาให้เพิ่มพูนทั้งมูลค่าและคุณค่าของทุนทางสังคม

(4) **การสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง** โดยการสร้างจิตสำนึกร่วมและคุณค่าร่วมบนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคมในการพัฒนาทุนทางสังคมให้เกิดขึ้นในทุกภาคี ทุกระดับทั่วประเทศ มีการกำหนดบทบาทภารกิจของแต่ละภาคีให้ชัดเจน และเน้นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่องระหว่างของภาคีการพัฒนา

6.2 กรอบแนวคิดในการเสริมสร้างทุนทางสังคม แนวทางหลักในการเพิ่มทุนทางสังคมที่ต้องพิจารณาบทบาทของทุกภาคส่วนทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ ดังนี้

(1) **ครอบครัว** ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้เข้มแข็งและเพิ่มพูนให้มากขึ้น โดย

(1.1) **การพัฒนาศักยภาพสมาชิกในครอบครัวอย่างเป็นองค์รวม** ครอบครัวเป็นหน่วยแรกในสังคมที่ทำหน้าที่พัฒนาสมาชิกให้มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจและสติปัญญา ก่อนเข้าสู่วัยเรียน เป็นการอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ ฯลฯ รักษาวัฒนธรรมที่ดีงาม เช่น การเคารพผู้อาวุโส การกตัญญูกตเวทีก และสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาการของเด็กตามวัยในด้านการเติบโตของร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์ หากในครอบครัวมีผู้สูงอายุอยู่ด้วยจะหล่อหลอมให้เด็กมีความมั่นคงทางอารมณ์ เพราะผู้สูงอายุจะสอดแทรกเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมที่จะขัดเกลาพฤติกรรมเชิงลบให้ลดลง เช่น เกิดความเมตตา สุภาพ อ่อนโยน รู้จักให้อภัย นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นแหล่งความรู้ด้านภูมิปัญญาที่คนรุ่นหนึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในตนเองไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งที่เป็นลูกหลานเพื่อสืบทอดและรักษาความรู้นั้นให้คงอยู่ต่อไป

(1.2) **การมีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงศาสนาให้ยั่งยืน** ครอบครัวที่อบอุ่นและมีสมาชิกต่างวัยอาศัยร่วมกันมีแนวโน้มที่จะทำให้เด็กสนใจใฝ่รู้เรื่องหลักคำสอนและศีลธรรม ผู้อาวุโสมักใช้โอกาสและวาระสำคัญทางศาสนาเป็นช่องทางชักจูง สร้างความเข้าใจให้กับเด็กได้เข้าถึงศาสนา ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามหลักคำสอน เช่น การสวดมนต์ การถือศีล เป็นต้น สร้างพื้นฐานทางจิตใจที่ดีงาม เป็นการสืบสานให้ศาสนาดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง

(2) **ชุมชน** ชุมชนที่มุ่งทำประโยชน์ให้กับบรรดาสมาชิก เกิดความเอื้ออาทร มีการเชื่อมโยงการเรียกรู้ระหว่างคนในชุมชน เพิ่มพูนทุนทางสังคมให้มีคุณภาพและนำไปสู่พลังร่วมสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทุนทางสังคมได้ ดังนี้

(2.1) การสร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ที่ประสบปัญหาต่างๆ การอยู่ร่วมในชุมชนเดียวกันจะรู้ถึงปัญหาและข้อเท็จจริงสามารถเข้าถึงคนที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างแท้จริง การเข้ามามีบทบาทในการดูแล และจัดระบบการดูแลคนในชุมชน เช่น การดูแลผู้สูงอายุ การส่งเสริมการออม จะช่วยให้คนในชุมชนสามารถดูแลตนเองในระยะยาว

(2.2) สร้างชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้หรือผู้สูงอายุในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน รักษาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนไม่ให้สูญหายและสร้างสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและระหว่างคนต่างวัยให้แน่นแฟ้น ยิ่งขึ้น

(2.3) การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินงานของสถาบันในชุมชน การกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น ทั้งในแง่ทรัพยากรและการบริหารจัดการมีผลกระทบต่อการพัฒนา ชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อเสริมสร้างให้สถาบันต่างๆ ในชุมชนดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

(3) ระดับประเทศ มีบทบาทหลักในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในทุกมิติทั้งระบบในระดับชาติและนานาชาติโดย

(3.1) การพัฒนาคนให้มีศักยภาพพร้อมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เป็นการมุ่งเสริมสร้างสุขภาพ เลิกพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงและส่งเสริมการดูแลสุขภาพ สร้างนิสัยรักการอ่าน ใฝ่รู้ สนใจศึกษาค้นคว้าความรู้ต่างๆ มีจิตสำนึกสาธารณะ ชานินิยม เสียสละเพื่อส่วนรวม ส่งเสริมให้คนตีมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการพัฒนาประเทศ ทำให้การเพิ่มผลิตภาพโดยรวมสูงขึ้น ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจสามารถแข่งขันได้อย่างต่อเนื่อง

(3.2) สร้างความเข้มแข็งให้สถาบันทางสังคมเป็นทุนทางสังคม สามารถดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคม ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(3.3) การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและการรักษาองค์ความรู้ให้คงอยู่ เป็นการรักษาเอกลักษณ์ไทยให้อยู่คู่ประเทศ สร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้เยาวชน พัฒนาและร่วมเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย เกิดการถ่ายทอดความรู้ พัฒนาและต่อยอดรักษาภูมิปัญญาไทย นำไปสู่การรักษาความเป็นไทย และการใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตลอดจนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยใช้วัฒนธรรมและทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญ

ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ

เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาระหว่างภาคการผลิต ภาคบริการ สิ่งแวดล้อมและภาคสังคม การพัฒนาประเทศในระยะต่อไปจำเป็นต้องใช้ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงกับทุนทุกประเภททั้งทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ เพื่อ

นำไปสู่เป้าประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 การขับเคลื่อนทุนทางสังคมจึงกำหนดเป้าประสงค์และยุทธศาสตร์ การเสริมสร้างทุนทางสังคม ดังนี้

7.1 เป้าประสงค์ มุ่งสู่สังคมใสสะอาดบนฐานของการเสริมสร้างคุณค่าของสังคมไทย สถาบันทางสังคม ความรักชาติ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัย และการสร้างภูมิคุ้มกันและการปรับตัวสู่สากล

7.2 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ จากการประเมินสถานภาพปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของทุนทางสังคม และการวิเคราะห์เชื่อมโยงทุนทางสังคมกับทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติขององค์ประกอบทั้ง 4 ด้านที่ยึดโยงผ่านระบบความสัมพันธ์ที่สะสมมาจากอดีต เป็นทั้งปัจจัยบวกและปัจจัยลบต่อการเพิ่มพูนทุนทางสังคมและการใช้ประโยชน์เพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่มุ่งสร้างความสมดุลในกระบวนการพัฒนาเพื่อให้ สังคมใสสะอาด คนมีความสุข และการพัฒนาประเทศยั่งยืน จึงมีข้อเสนอยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

(1) การเพิ่มคุณภาพและศักยภาพคน ให้มีส่วนเพิ่มพูนทุนทางสังคมและสนับสนุนการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาสติปัญญาและสุขภาพอนามัย โดย

(1.1) การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม

➤ เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนต่างวัยในครอบครัวเป็นการกล่อมเกล่าจิตใจเด็กและเยาวชน ให้มีวินัย ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม กตัญญู เอื้ออาทร และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

➤ กระตุ้นให้คนทุกวัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในทุกระดับ เป็นการสร้างการเรียนรู้ของการทำงานร่วมกัน รู้จักการประสานประโยชน์ เป็นพลังนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนาด้านต่าง ๆ

➤ สร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความพอเหมาะพอควร รู้จักประหยัด อดออม และมีวินัยในการใช้จ่าย

(1.2) การเฝ้าหาความรู้ ประกอบด้วย

➤ สร้างนิสัยรักการอ่าน และใฝ่รู้ตั้งแต่เด็กจนตลอดชีวิต เพื่อให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

➤ บ่มเพาะความประพฤติอันดีงามให้กับเด็กและเยาวชนผ่านทางระบบการศึกษา ควบคู่กับการสร้างครุต้นแบบที่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก

➤ เพิ่มทักษะความรู้ความสามารถทั้งระดับพื้นฐานและระดับวิชาชีพเฉพาะ เพื่อสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และการมีงานทำ

➤ สร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกช่วงวัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น โดยการพัฒนาให้มีความรู้คุณธรรม สนับสนุนให้สถาบันการศึกษาใน ส่วนกลางและท้องถิ่นร่วมมือกับหน่วยงานและชุมชนในการจัดการองค์ความรู้ ขยายผลต่อยอดสู่พื้นที่อื่นและพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะของประเทศ

(1.3) ด้านสุขภาพอนามัย

➤ ส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีพัฒนาการที่เหมาะสมตามช่วงวัย ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ จิตใจ ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมของคู่สมรสจนถึงวัยสูงอายุ

➤ เสริมสร้างคนไทยแข็งแรง ไร้โรค ไร้ เลิก พฤติกรรมสุ่มเสี่ยง ต่อสุขภาพ ควบคู่กับการส่งเสริมให้ดูแลสุขภาพของตนเอง การออกกำลังกาย การเล่นกีฬา รวมทั้งการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

(2) การส่งเสริมบทบาทของสถาบันหลักในการสร้างความสามัคคีและความสมานฉันท์ของคนในชาติ เป็นการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพและความเป็นปึกแผ่นของประเทศ

(2.1) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันทางสังคม รวมถึง ครอบครัว ชุมชน เครือข่ายชุมชน ภาคธุรกิจ และประชาสังคม ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์ที่เป็นพลังในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

(2.2) เพิ่มบทบาทสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ในการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันและการพัฒนาจิตใจของคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะการเสริมสร้างสถาบันครอบครัวในเรื่องค่านิยมในการอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย และการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสม

(2.3) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ปรัชญาทางเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตในระดับครัวเรือน และในกระบวนการทำงานของหน่วยงานต่างๆและในการบริหารประเทศ

(2.4) น้อมนำหลักการ “รู้ รัก สามัคคี” มาใช้ในการดำเนินชีวิตและสร้างการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และการลดความขัดแย้งภายในชาติ

(3) การรักษา ฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดั่งงามของไทย ให้คงอยู่และสืบสานสู่คนรุ่นต่อไป

(3.1) ส่งเสริมให้ปราชญ์และผู้รู้ถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการสั่งสอน อบรม บ่มนิสัยที่ดั่งงามให้แก่เด็กและเยาวชน นำความรู้ ประสบการณ์มาทำประโยชน์เพื่อสังคม ขณะเดียวกันปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนเคารพต่อผู้อาวุโสและกตัญญูต่อผู้ มีพระคุณ

(3.2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมทั้งสร้างนวัตกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มเยาวชนและศิลปินรุ่นใหม่

(3.3) ฟื้นฟู บูรณะ และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ เป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม

(3.4) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ เอกชนและประชาชน รักษา และฟื้นฟูคุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบให้มีความเข้มแข็งและผสมผสานไว้ในวิถีชีวิต

(4) การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

(4.1) จัดการองค์ความรู้ในระดับชุมชนที่ทำให้เกิดระบบความรู้ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และการนำภูมิปัญญามาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่นำไปใช้เพื่อการพาณิชย์ได้

(4.2) ผลักดันให้มีการจดลิขสิทธิ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากรณีหากมีการนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ทั้งในและนอกประเทศ

(4.3) สนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่หลากหลายและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแต่ละพื้นที่ และนำไปสู่การจัดการและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้

(4.4) พัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาและความเป็นไทยที่สอดคล้องกับความต้องการสินค้าและบริการที่มีศักยภาพ เช่น ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย วัฒนธรรมด้านอาหาร การนวดแผนไทย และสมุนไพร เป็นต้น

(4.5) สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ใหม่ ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของประเทศ

(5) สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเพิ่มทุนทางสังคม

(5.1) เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคลากรให้มีวินัยรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกันได้โดยมุ่งประโยชน์ขององค์กร ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ขององค์กร

(5.2) เสริมสร้างระบบสุขภาพแบบใหม่ที่เน้นความร่วมมือระหว่างปัจเจกและชุมชนเป็นการสร้างสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจแก่คนไทยทุกกลุ่มอายุ

(5.3) สร้างมาตรการจูงใจที่เปิดโอกาสให้คน/ธุรกิจเอกชนสามารถมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การลดหย่อนภาษี การประกาศเกียรติคุณ การให้รางวัลที่เป็นการเชิดชูคุณความดี

(6) การเพิ่มบทบาทภาคีเพื่อเสริมสร้างทุนทางสังคม

(6.1) ภาคประชาชน ต้องเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการพัฒนาและเพิ่มทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับ โอกาส ศักยภาพ และความพร้อมของแต่ละพื้นที่ โดยการสร้างความสัมพันธ์ ส่งเสริมการ รวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในพื้นที่ โดย

- ร่วมพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพพร้อมเป็นทุนทางสังคม
- ส่งเสริมให้การรวมกลุ่มเข้มแข็ง สามารถพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชนและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี
- ร่วมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทหลักในการเพิ่มทุนทางสังคมในชุมชน
- สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนให้เป็นระบบ เกิดการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ต่อส่วนรวม
- ส่งเสริมการรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านและบูรณะโบราณสถานต่างๆในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนทั่วไป

(6.2) ภาคราชการ ทำหน้าที่เชื่อมโยงการพัฒนาทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกื้อหนุนการพัฒนาประเทศ โดย

- ปรับระบบและวิธีการทำงาน โดยบูรณาการการทำงานทั้งแนวดิ่งและแนบราบ โดยเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างภาคราชการ ส่วนกลาง ภูมิภาค ท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมทั้งถ่ายโอนภารกิจ การตัดสินใจ และทรัพยากรจากส่วนกลางลงสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น
- สร้างความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ รวมทั้งกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ตลอดจนสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและการตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐในทุกระดับ
- เสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีในภาครัฐ ทุกระดับ ตั้งแต่ส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น

(6.3) ภาคธุรกิจเอกชน ประสานงานความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจเอกชนด้วยกันเอง ภาครัฐ ชุมชน และประชาชนในการดำเนินงาน โดย

- ดำเนินธุรกิจด้วยความซื่อตรง สร้างความไว้วางใจเชื่อใจให้เกิดขึ้นกับลูกค้า และสาธารณชนเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม
- จัดทำบรรษัทภิบาลในองค์กร มีการแข่งขันที่เป็นธรรม ยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อลูกค้า ผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คำนึงถึงการประกอบกิจการที่เป็นมิตรต่อทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และสังคม

➤ ร่วมจัดกิจกรรมสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคมตามความถนัดและความสนใจทั้งในการพัฒนาสังคมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(6.4) สื่อ มีบทบาทในการสร้างสรรค์สังคม ด้วยการสร้างกระแสเชิงบวก ความตระหนัก และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่สังคม โดย

➤ การใช้สื่อทุกรูปแบบอย่างสร้างสรรค์ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ให้มีบทบาทต่อการปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม และจริยธรรม สร้างค่านิยม พฤติกรรมการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยแก่เด็กและเยาวชน และสังคมไทย

➤ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิอันพึงมีพึงได้ของประชาชน ตลอดจนเป็นแกนในการรับฟังความคิดเห็นและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน
